

Gotički kaštel u Bolu

Vinko Madiraca
Split

FRAGMENT KASNOGOTIČKOG MREŽIŠTA IZ CRKVE SV. ROKA NA PERISTILU U SPLITU

UDK: 904:726.54 (497.5 Split)

Rukopis primljen za tisak 09. 04. 2015.

Klesarstvo i graditeljstvo, Pučišća, 2015. br. 1-2

Pregledni rad

Survey article

Istraživanja temelja kolonade Peristila i crkve sv. Roka provedena su zbog utvrđivanja uzroka statičke nestabilnosti ovih spomenika. Arheološka istražna sonda izvedena u sjeveroistočnom uglu pločnika crkve iznijela je važne podatke o fazama razvoja ove slojevite građevine. Tom je prilikom pronađen fragment kamenog kasnogotičkog mrežišta kakav zasad nije evidentiran na objektima u sklopu stare splitske jezgre.

Ključne riječi: Split, crkva sv. Roka, kasnogotičko mrežište, arheološka istraživanja

U sklopu većeg projekta restauracije Peristila provedeni su istražni radovi radi utvrđivanja uzroka statičke nestabilnosti crkve sv. Roka.¹ Stoga je bilo potrebno napraviti geofizičke i geomehaničke sonde u tlu, kako bi se utvrdili uzroci nastanka poremećaja. Pozicije statičkih sondi propisao je statičar Davor Uglešić, dipl. ing. građ., te su na tim

---

¹ Nositelj projekta bio je Hrvatski restauratorski zavod (HRZ), a investitor Grad Split i Ministarstvo kulture RH. Arheološka je istraživanja provela Služba za arheološku baštinu HRZ-a, voditelj istraživanja Vinko Madiraca, dipl. arheol., te zamjenica Maja Peović, dipl. arheol. Koordinator radova bio je dipl. ing. arh. Ivo Vojnović, a konzervatorski nadzor nad arheološkim istraživanjima provodila je dipl. arheol. Dubravka Čerina iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

mjestima provedena arheološka istraživanja. Tijekom radova napravljeno je 15 arheoloških i statičkih sondi od kojih pet uz kolonadu Peristila, dok su ostale istražene unutar i oko crkve sv. Roka. Time je dobiven opsežan uvid u povijesni razvitak crkve, a zabilježeni su i vrijedni nalazi vezani uz nju.

CRKVA SV. ROKA

Crkva sv. Roka datirana je na temelju natpisa na nadvratniku zapadnog ulaza u crkvu s 1516. godinom. U jednoj ispravi spominje se i Marko Marulić koji oporučno ostavlja sredstva za popravak crkve 1521. godine.² Uz ove podatke, renesansni elementi ogledaju se u polukružnom zapadnom pročelju crkve na koje se naslanja završni luk zapadne kolonade Peristila. Osim reljefnog prikaza sv. Roka, renesansne odlike imaju dijelovi arhitektonske plastike, posebice profilirani okvir portala i nadvratnik sa zupcima, kao i elegantna preslica koju pridržavaju volute. Međutim, na sjevernom dovratniku crkve nalazi se rustično urezan broj 1477, koji zasigurno označava godinu, a nedvojbeno ima oslonac na ranijem nastanku crkve prije renesansnog popravka 16. stoljeća. Naime, 1477. godine završava jedna od najtežih epidemija kuge europskog srednjeg vijeka,³ te se iste godine u Italiji osniva bratovština sv. Roka, srednjovjekovnog zaštitnika od kuge. Možemo, dakle, pretpostaviti da je urezana 1477. godina ustvari samo spomen na raniji osnutak bratovštine i zavjet građana protiv kuge. Paralelno se i u drugim gradovima grade zavjetne crkve istom svecu, poput crkve sv. Sebastijana iz 1476. godine, također renesansnih obilježja, koju je podigao Nikola Firentinac na glavnom gradskom trgu u Trogiru, kao zavjet građana za pobjedu nad kugom.⁴ Sv. Sebastijan je također zaštitnik od otrovnih kužnih strelica, čiji je kult uspostavljen još u razdoblju ranog kršćanstva.

Uz crkvu sv. Roka, na Peristilu je do rušenja u prvoj polovici 20. st. stajala i crkva sv. Sebastijana (kasnije sv. Barbare), te su crkve u renesansnom razdoblju spojene lučnim otvorima u zajedničkom zidu. Pročelje ove crkve zauzimalo je prostor završnog luka istočne kolonade Peristila, na kojem je također bio nadvratnik renesansnih obilježja. Ta je crkva, na osnovi sačuvanog natpisa na nadvratniku, datirana u 1469. godinu. Vjerojatno je crkva sv. Roka nastala najranije 1477., ako urezanu godinu tretiramo kao memoriju, iako je bratovština tom svecu u Splitu osnovana 1451. godine.⁵ Ovi podaci odnose se isključivo na adaptaciju starijih građevina na ovom mjestu u renesansnu crkvu, s lučno završenim pročeljem, dva široka lučna otvora u južnom zidu koji formiraju bačvasto presvođene dvojne crkve.⁶ Istočni i sjeverni zid crkve pripadaju romaničkim stambenim objektima, što je vidljivo po načinu gradnje i dvama romaničkim vratima na sjevernom zidu, dok je zapadno pročelje prije renesansne pregradnje zasigurno građeno u romanič-

² I. Vojnović, *Konzervatorski elaborat za rekonstrukciju crkve sv. Roka na splitskom Peristilu*, Split, 2009., str. 1-2.

³ G. Ravančić, "Prilog proučavanju Crne smrti u dalmatinskom gradu" (1348.-1353.), *Povijesni prilozi*, 26, Zagreb, 2004., str. 8.

⁴ R. Bužančić, *Nikola Ivanov Firentinac i trogirska renovatio urbis*, Split, 2012., str. 122.

⁵ G. Novak, *Povijest Splita*, I, Split, 1957., str. 394.

⁶ Prikazano na mapi crteža Vicka Andrića iz 1852. (Konzervatorski odjel u Splitu). Usp. D. Kečkemet, *Vicko Andrić, arhitekt i konzervator 1793-1866*, Split, 1993., T. III, V, IX.

Crkva sv. Roka na splitskom Peristilu

kom ili gotičko-renesansnom slogu. U južnom zidu crkve nalaze se elementi trijema glavne kasnoantičke ulice Dioklecijanove palače u smjeru istok-zapad (*decumanus maximus*). Niz elemenata započinje sjevernim pilonom završnog luka istočne kolonade Peristila, a sastoji se od okomito i horizontalno postavljenih arhitravnih greda. Crkva sv. Roka prošla je više graditeljskih faza što upućuje na mogućnost o sakralnoj namjeni objekta i prije 1477. godine.

U analizi datacije crkve potrebno je, uz povijesnu i arhitektonsku analizu, uvrstiti i rezultate posljednjih arheoloških istraživanja. Nakon uklanjanja recentnog popločenja iz druge polovice 20. stoljeća, otkriven je odlično sačuvan renesansni pločnik crkve. U većem zapadnom dijelu pronađeno je osam kamenih nadgrobnih ploča, od kojih četiri pripadaju kužnim zapečaćenim ukopima s natpisima OB PESTEM (od kuge), a četiri ukopima članova bratovštine sv. Roka. Na to upućuje centralna grobna ploča na kojoj je natpisno polje u obliku razmotanog svitka s urezanim natpisom iz 1617. godine:

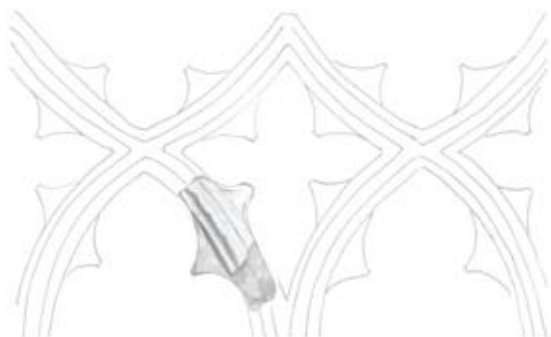
SEPOLTURA DI
FRATELLI DI S<
>ROCHO<
>1617<

Na istočnom kraju dijela poda s grobnim ukopima nalazi se niz kamenih ploča žućkaste boje koje bitno odudaraju od ostatka poda izrađenog od kamenih ploča sive boje. Time je vjerojatno prostor podijeljen na veći zapadni, sepulkralne namjene, i manji istočni, sakralne namjene. U istočnom dijelu nije bilo grobova već je pronađeno samo renesansno popločanje crkve. Osim nalaza, uz južni zid crkve vidljivo je i nekoliko sačuvanih *in situ* originalnih ploča trijema antičkog dekumanusa, na kojima stoji južni zid crkve, te ostatak temelja zida s kasnije probijenim otvorima, koji su povezivali crkve sv. Roka i sv. Sebastijana.

Fragment kasnogotičkog mrežišta iz crkve sv. Roka

Rekonstrukcija kasnogotičkog mrežišta s uklopljenim fragmentom iz crkve sv. Roka (crtež Martina Čurković)

U podu crkve napravljene su još dvije manje sonde u jugozapadnom uglu, te jedna veća u sjeveroistočnom uglu. Ova sonda je posebno značajna jer su u njoj vidljive dvije faze nastanka crkve. Vidljivo je da sjeverni i istočni zid crkve, koji su nekad pripadali romaničkim kućama, stoje na kasnoantičkim pločama dekumanusa, ali i da je u renesansi kasnoantički pločnik u unutrašnjosti crkve vjerojatno odstranjen kod ukopavanja grobnica, a ostatak poda je pokriven nasipom na kojem je postavljeno renesansno popločanje. Ovaj je nasip odstranjen u sondi sve do sterilnog sloja (laporasta zdravica ili tupina), a u njegovom su sastavu bili keramički glazirani fragmenti iz 15. i početka 16. stoljeća.

Slična situacija temeljenja romaničkih objekata na pločama dekumanusa dokazana je jednom sondom uz vanjsko lice sjevernog romaničkog zida, gdje je vidljivo da je temeljen direktno na uličnim pločama kao i u unutrašnjosti. Bitno različitu situaciju pokazale su dvije sonde na vanjskom sjeverozapadnom i jugozapadnom uglu crkve tj. renesansnom zapadnom pročelju. Tu je vidljivo da je kasnoantički pločnik križišta karda i dekumanusa odstranjen prilikom gradnje ovog pročelja, te da su temelji oslonjeni na stariji temelj velike antičke konstrukcije, koji zauzima cijeli prostor križišta ulica na oko 90 cm nižoj razini od razine današnjeg pločnika.⁷ Pretpostavljeno je da ovaj temelj pripada tetrapilo-

⁷ J. Marasović, T. Marasović, B. Gabričević, *Istraživanja i uređenje Peristila Dioklecijanove palače u Splitu 1956. – 1961.*, Split 2014., str. 34 – 35.; 78 – 79.

nu, odnosno velikoj antičkoj konstrukciji kvadratnog tlocrta od četiriju spojenih lukova. Uz ovaj nalaz, značajan je i nalaz ostatka kasnoantičkog kanala za oborinsku vodu ispod sjeverozapadnog ugla crkve. Kanal je ranije pronađen na sjevernoj strani karda, u prostoru današnje poslovnice Splitske banke,⁸ a njegovo pružanje je presjekla crkva sv. Roka.

Sonda postavljena uz južni zid crkve sv. Roka dala je nove podatke vezane uz crkvu sv. Sebastijana na ovom mjestu. Pronađeno je nekoliko ploča od sivog kamena identičnih onima u crkvi sv. Roka, postavljenih na temelj kolonade dekumanusa. To znači da je i kod gradnje ove crkve uništen pločnik dekumanusa, te su ploče postavljene na nižu razinu od onih u crkvi sv. Roka. Razlog uništenja pločnika vjerojatno stoji u situaciji ukapanja grobova u crkvi, što je i dokazano pronalaskom zidane kosturnice, oslonjene na temelj kolonade s vrhom u razini pločnika crkve.

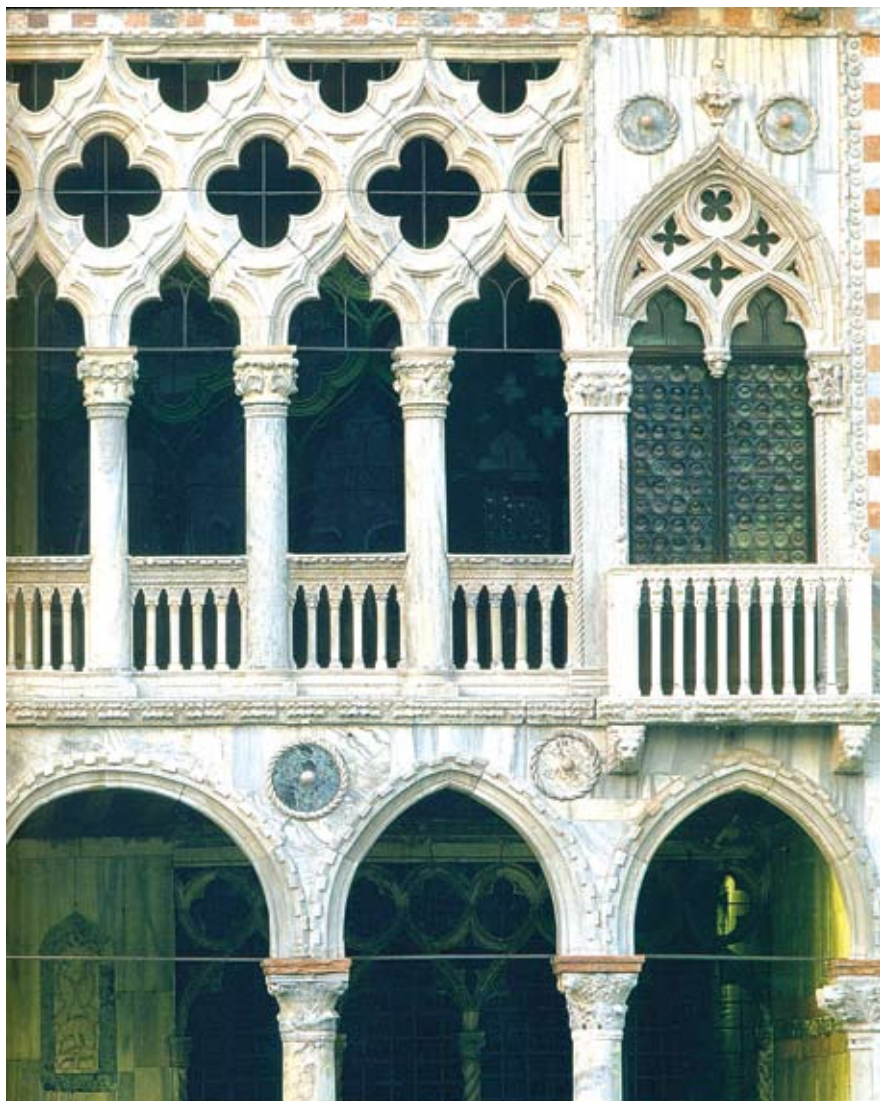
FRAGMENT KASNOGOTIČKOG MREŽIŠTA IZ CRKVE SV. ROKA

Tijekom arheoloških istraživanja u veljači i ožujku 2009. godine, napravljena je arheološka sonda u sjeveroistočnom uglu crkve. Sonda je istražena do razine laporaste zdravice (tupina). Zapuna sonde sastojala se od dva sloja nasipa datiranog nalazima glazirane keramike u kraj 15. i u 16. stoljeće. Tijekom završnih radova krajem 2009. i početkom 2010. godine, provedeno je zatrpavanje sonde u unutrašnjosti crkve. Kako su se profili sonde zbog rastresitosti slojeva nasipa lagano osipali, tako je evidentirano još pokretnih arheoloških nalaza. Dipl. ing. arh. Ivo Vojnović je u zapadnom profilu sonde pronašao klesarski obrađen kameni ulomak. Riječ je o profiliranom lučnom fragmentu gotičkih karakteristika sa šiljastim istacima sa strana koji pripada sredini 15. stoljeća. Pripadao je desnom dijelu rebra nekog gotičkog prozora sa slomljenim lukom (vjerojatno bifora) koji je u gornjem dijelu mrežišta bio rastvoren trolistom ili četverolistom. U tom razdoblju u Splitu djeluje niz klesara, a posebno se izdvaja radionica Jurja Dalmatinca koji radi na gradnji katedralnog zvonika i reprezentativnih kasnogotičkih palača.⁹ Sličan motiv mrežišta, ali u monumentalnoj formi nalazi se na kvadrifori dvorane Velike Papalićeve palače u Splitu. Svakako su i istaknuta mletačka ostvarenja cvjetne gotike, poput palače Ca' d'Oro i Duždeve palače, koja nastaju u vrijeme angažmana Jurja Dalmatinca u radionici Giovannija Bona, utjecala na kiparski leksik i ostvarenja ovog majstora.

Fragment iz crkve sv. Roka izrađen je od bračkog vapnenca i svjedoči da su ovakva kasnogotička mrežišta, rađena po mletačkim predlošcima, zasigurno postojala u skromnijim proporcijama i ukrasu i na kasnogotičkim splitskim palačama. Vjerojatno se ulomak može datirati u razdoblje sredine 15. st. kada i Juraj Dalmatinac obitava u Splitu. Nalaz ovog fragmenta donekle potvrđuje donju datacijsku granicu starosti glaziranih keramičkih ulomaka pronađenih u sloju nasipa u ovoj sondi koji su datirani u kraj 15. i u 16. st., a oni odgovaraju i dataciji renesansne crkve. Iako diljem Dalmacije, od Šibenika, Trogira i Splita do Hvara, Korčule i Dubrovnika, nalazimo specifična ostvarenja prošupljenih mrežišta otvora i traforiranih parapeta, po proporcijama, shemi i nagibu lukova, obliko-

⁸ Isto, str. 33. Oba nalaza evidentirao je i tadašnji Odjel za povijest graditeljstva Urbanističkog biroa u Splitu, pod ravnanjem J. Marasovića, T. Marasovića i B. Gabričevića, tijekom istraživanja križišta glavnih kasnoantičkih ulica i Peristila 60-tih godina 20. stoljeća.

⁹ C. Fisković, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb, 1963., str. 20-21.

Primjer kasnogotičkog mrežišta na venecijanskoj palači Ca d'Oro

vanju stupića i kapitela te obradi profilacija pripadaju različitim utjecajima i radioničkim sredinama.¹⁰ Nažalost, kameni fragment iz crkve sv. Roka ima premalo elemenata za us-

¹⁰ Lj. Karaman, *Umjetnost u Dalmaciji XV. i XVI. vijek*, Zagreb, 1833., str. 142, sl. 75; D. Kečkemet, "Papalićeva palača i gotička arhitektura Jurja Dalmatinca u Splitu", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti (IPU)*, 3-6, Zagreb, 1979.-1982., str. 158-178; I. Šprljan, "Prilog usporedbi arhitektonskih elemenata katedrale sv. Jakova s arhitekturom Šibenika", *Stručni i znanstveni časopis Udruženja hrvatskih arhitekata*, 1, Zagreb, 1997., str. 89; R. Bužančić, "Graditeljstvo", u: *Split Marulićeva doba* (katalog izložbe), Split, 2001., str. 38; N. Petrić, "Gotičke palače Hvara", Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 15-17. XI. 2001., Zagreb, str. 41-46; E. Hilje, "Andrija Aleši i stambeno graditeljstvo u Splitu sredinom 15. stoljeća", *Radovi IPU*, 29, 2005., str. 44-55; R. Bužančić, "Dovršetak trogirske katedrale u 17. stoljeću", u: *Umjetnički dodiri*

Kasnogotička mrežišta na drugom katu trogirске katedrale

poredbu s istaknutim primjerima arhitektonske plastike. Po jednostavnosti i stilu ukrasa blizak je biforama iz kaštela u luci u Bolu¹¹, jednom od rijetkih primjera gotičke stambene arhitekture na Braču.

dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. i 22. studenog 2003. godine u Splitu, Split, 2007., str. 78 i dr.; P. Marković, *Katedrala Sv. Jakova u Šibeniku – Prvih 105 godina*, Zagreb, 2010., str. 251 - 255; Isti, Dubrovnik, Samostan sv. Dominika, u: *Dominikanci u Hrvatskoj*, katalog izložbe, (ur. I. Fisković), Zagreb, 2011., str. 293; V. Kovačić, "Traforirane kamene ograde – Montažni elementi gotičkih balatorija", *Klesarstvo i graditeljstvo*, Broj 1-4, God. XXIII, prosinac 2012., 34; A. Plošnić Škarić, "Graditelji Trogira od 1420. do 1450. godine", *Ars Adriatica* 4, Zagreb, 2014., 174.

¹¹ C. Fisković, "Gotički ljetnikovac sred Bola", *Brački zbornik*, 3, 1957., str. 66-76.

Dio bifore uzidan u vrtu palače Lode u Bolu

Bifora utvrđenog ljetnikovca u Bolu na Braču

ZAKLJUČAK

Opisani fragment kasnogotičkog mrežišta, pronađen u istražnoj arheološkoj sondi u crkvi sv. Roka na splitskom Peristilu, značajan je nalaz prvenstveno za proučavanje razdoblja kasne gotike na području gradske jezgre Splita. Ovo je razdoblje obilježeno djelovanjem klesarske i graditeljske radionice Jurja Dalmatinca i kulturnog kruga okupljenog oko hrvatskog književnika Marka Marulića.

Primjeri ovakvog mrežišta u Splitu nisu sačuvani *in situ*, s izuzetkom monumentalne kvadrifore na Velikoj palači Papalić, pa ovaj arheološki nalaz dokazuje da su takva mrežišta doista postojala na stambenim građevinama u okviru gradskog tkiva. Nalaz fragmenta ukazuje i na mogućnost kasnogotičke gradnje u arealu crkve sv. Roka, jer je upravo ovaj stilski i graditeljski sloj na većem dijelu karda potpuno nestao.